

(De/Re)Konstruowanie granic – narracje i imaginacje o miastach podzielonych w Europie Środkowej w perspektywie porównawczej

Procesy integracji europejskiej i globalizacji wpłynęły w istotny sposób na charakter i funkcję granic oraz ich postrzeganie. W dyskursie naukowym i publicznym pojawiła się wizja świata bez granic i transnarodowych tożsamości. Jednakże, o ile zniesienie kontroli granicznych i swobodny przepływ ludności w strefie Schengen udało się zrealizować w krótkim czasie, o tyle trudniej jest przełamać bariery mentalne i uprzedzenia wśród mieszkańców pograniczy. Ponadto, ostatnie wydarzenia, takie jak kryzys uchodźczy, Brexit i rosnący eurosceptycyzm, pokazują, jak szybko procesy znoszenia granic i deterytorializacji mogą przeobrazić się w politykę odtwarzania granic, zdominowaną przez kwestie bezpieczeństwa.

Zmiany funkcji granic w sposób szczególny dotyczą miast podzielonych, gdyż to właśnie tam najłatwiej zaobserwować proces „zsywania się obu organizmów”. Będąc w miastach podzielonych, mimowolnie zastanawiamy się więc nad tym, jak to jest żyć „na samej granicy”? Co myślą i czują mieszkańcy tych ośrodków – w naszym przypadku będą to pary: Słubice i Frankfurt nad Odrą oraz Cieszyn i Czeski Cieszyn – widząc ze swych okien „zagranicę”? Czy mieszkańcy tych miast przywykli już do życia w cieniu granicy – choćby i tak niewidzialnej jak ta schengeńska – i czy nastroje te idą w parze z działaniami władz? Czy ludzie ci mają poczucie, że w większym stopniu są Europejczykami? Czy ludzie mieszkający po drugiej stronie Odry lub Olzy, spotykani w sklepie bądź restauracji, są postrzegani jako sąsiedzi, mieszkańcy drugiego miasta, czy może jako obywatele innego państwa?

Mieszkańcy miast podzielonych pozostają na co dzień pod wpływem informacji i innych bodźców docierających do nich z różnych źródeł. Do najważniejszych należy zaliczyć osobiste doświadczenia, opinie kręgów towarzyskich, głosy dobiegające ze środowisk naukowych, a także przekazy konstruowane na poziomie elit politycznych (na poziomie centralnym i – w szczególności – lokalnym), zwykle docierające do odbiorców za pośrednictwem mediów. Wszystkie te sygnały tworzą swoistą mozaikę informacyjną, ale również afektywną, która układa się w ich głowach w opowieść o życiu w mieście podzielonym, „na granicy”. Takie właśnie opowieści chcielibyśmy zebrać w toku przeprowadzonych przez nas grupowych wywiadów fokusowych (z mieszkańcami miast i ich elitami), a także zapoznając się z dokumentami wytworzonymi przez władze tych miast. Ponadto podczas etnograficznych badań terenowych chcemy dowiedzieć się, analizując szatę informacyjną miast, w jaki sposób miasta „opowiadają o sobie”, do jakich imaginacji – lokalnych, narodowych, transnarodowych czy europejskich – się odwołują.

Wśród opinii dotyczących ograniczonej atrakcyjności, jaką Unia Europejska cieszy się wśród swych obywateli, można znaleźć takie, w których wskazuje się na swoiste oderwanie procesu integracji od ich życia codziennego. Wychodząc naprzeciw tego typu głosom, zamierzamy włączyć się do dyskusji nad konsekwencjami uczynienia granic państwowych w pełni przepuszczalnymi, akcentując stanowisko osób, które z racji zamieszkiwania (niemal) nad samą granicą wydają się mieć w tym względzie sporo do powiedzenia.